

2. ÜNİTE

KUR’AN ÖĞRETİMİNDE TEMEL İLKE VE YÖNTEMLER

(Nahl suresi 90. ayet)

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Kur’an-ı Kerim’de yer alan tefekkür ve tedebbürle ilgili ayetlerden oluşan bir sunum hazırlayınız.
2. Kur’an öğretimi yöntemi ile ilgili hadisleri araştırınız.
3. Kur’an öğretiminde yaygın olarak yapılan hataları araştırınız.
4. Asr-ı saadetten günümüze Kur’an eğitimi veren kurumları araştırınız.

1. Temel İlkeler

Eğitim öğretim faaliyetlerinin başarılı olabilmesi, bu faaliyetlerle ilgili temel ilke ve amaçların iyi belirlenmesine ve bunların titizlikle uygulanmasına bağlıdır. Bu nedenle eğitim öğretim faaliyetlerinde temel ilkeler, hedefe ulaşmada önemli bir yere sahiptir.

İslam âlimleri, sahabeden günümüze kadar Kur'an öğretimi üzerine bazı temel ilkeler ortaya koymuş ve Kur'an öğretimini (talim) bu ilkeler çerçevesinde yürütmüşlerdir. [1]

Kur'an öğretiminde, eğitim öğretim alanında gelişen yeni ilke ve yaklaşımları kullanmak elbette ki başarıyı artıran unsurlar arasında yer alır. Ancak Kur'an öğretimi sıradan bir olay değildir. Her şeyden önce bu öğretimin, dinî bir temeli ve vicdani bir sorumluluğu vardır. Bu nedenle Kur'an öğretiminin şer'î temellere dayanması, ihlas ve samimiyeti içermesi, salih amel olarak yapılması ve Allah rızasına dayanması esastır[2]. Eğitim ve öğretimle ilgili diğer ilke ve yaklaşımlar, bu temel ilkeleri destekleyen ve onlara yardımcı olan unsurlar olarak görülmelidir.

İLKELER ÇIKARALIM

- "Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."

(Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 21; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 15.)

- "Kur'an-ı Kerim okuyan müminin tadı ve kokusu güzel ütrücce (ağaç kavunu) gibidir. Kur'an okumayan mümin ise, hurma gibidir ki, onun kokusu yok fakat tadı lezzetlidir, Kur'an okuyan münafık ise kokusu güzel fakat tadı acı reyhana benzer. Kur'an okumayan münafık ise, tadı acı kokusu da olmayan Ebû Cehil karpuzu gibidir."

(Müslim, Müsâfirîn 243.))

Yukarıdaki hadisi şeriflerden ilkeler çıkaralım:

1. En hayırlı kişi, Kur'an'ı öğrenen ve onu başkasına öğretendir.

2.

3.

4.

5.

6.

1 Ömer Halil Hasan, Kur'an-ı Kerim Öğretimi, s. 263.
2 Ömer Halil Hasan, Kur'an-ı Kerim Öğretimi, s. 263-264.

Kur'an öğretiminin temel ilkelerinden bazıları şunlardır:

1.1. Tilâvette Asla Uygunluk

Kur'an öğretiminin en önemli amaçlarından birisi, onun Peygamber Efendimize indirildiği şekilde öğrenilmesini ve okunmasını sağlamaktır. Peygamber Efendimiz, Kur'an'ı kendisine indirildiği şekilde ashabına öğretmiş, kurrâ olarak tabir edilen Kur'an muallimlerini yetiştirmiş, Kur'an'ın bu muallimlerden öğrenilmesini tavsiye etmiştir.[3]

Kur'an öğretiminde temel ilkeler, zamana ve mekâna göre değişen bir yapıya sahip değildir. Kur'an, nazil olduğu dönemden kıyamete kadar metni, lafzı ve hükmü değişmeyecek olan ilahî bir beyandır. Bu hakikatler dikkate alınmadığı zaman lafız ve mana arasındaki bütünlük bozulur, Kur'an'ın tahrif edilmesine (değiştirilmesine) yönelik anlayışlar ortaya çıkar. Mananın üzerinde koruyucu bir örtü gibi olan ve sahih bir senetle Peygamber Efendimize kadar ulaşan lafzın korunması ve bunun "aslına uygun olarak tilâvet edilmesi" Kur'an öğretiminin en temel ilkeleri arasında yer alır. Böylece lafzın korunması, mananın korunmasına; o da Kur'an'ın aslının korunmasına hizmet etmiş olur.

Kur'an öğretimi, Peygamberimizin sahabeye öğrettiği usul üzere gerçekleştirilmeli, senedi Peygamber Efendimize ulaşan sahih kıraatlarla (kıraat-ı seb'a ve kıraat-ı aşera) öğretim yapılmalıdır. Ayrıca öğretimde lafızların özellikleri ve Arapçanın dil yapısı dikkate alınmalı, "Kur'an'ın öğrenildiği gibi öğretilmesi" esası göz önünde bulundurulmalıdır.

DÜŞÜNELİM-YORUMLAYALIM

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ٩

"Doğrusu Kur'an'ı biz indirdik, onun koruyucusu elbette biziz."

(Hicr Suresi, 9. ayet.)

Bu ayeti kerimeyi "tilâvette asla uygunluk" ilkesi çerçevesinde yorumlayınız.

3 Ömer Halil Hasan, Kur'an-ı Kerim Öğretimi, s. 270. Ayrıca bk. Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 21.

DEĞERLENDİRELİM

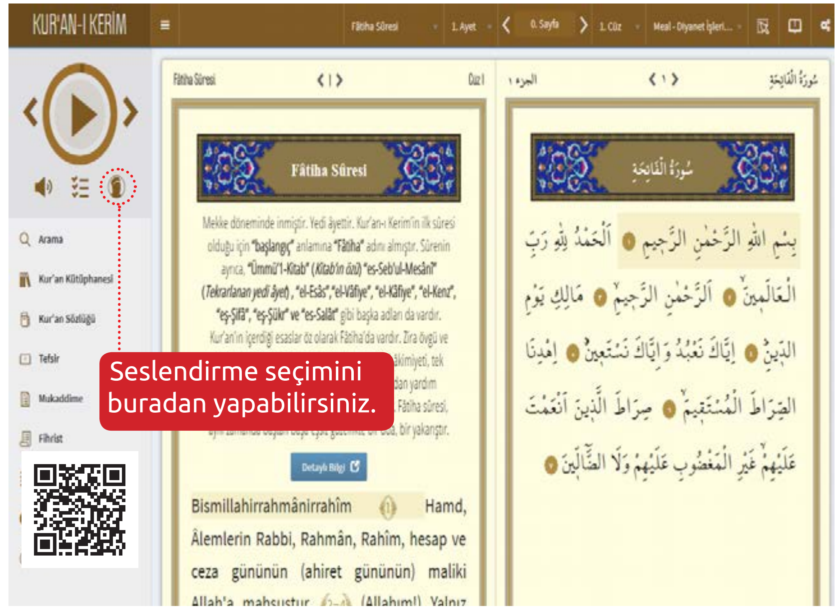
"Kur'an'ı şu dört kişiden alın (öğrenin): Abdullah b. Mes'ud, Muaz b. Cebel, Übeyy b. Ka'b ve Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Salim."

(Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 8.)

Peygamber Efendimizin hadisini, "Kur'an'ın öğrenildiği gibi öğretilmesi" ilkesi çerçevesinde değerlendiriniz.

1.2. Fem-i Muhsin'den Öğrenmek

Kur'an'ın hem lafzı hem de bu lafızların okunma şekli Peygamberimizden rivâyet yoluyla gelmiştir. Bu nedenle kıraatin, onu rivâyet eden bir kâriye dayandırılması gerekmektedir. Bu da tarihî süreçte kıraat imamlarının ve bu imamlardan rivâyet edilen farklı kıraatlerin oluşmasına neden olmuştur.

Örnek okuyuşlar için Diyanet İşleri Başkanlığının (http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/) portalını ziyaret edebilirsiniz.

Kur'an öğretiminin başarısı, bu eğitimin inceliklerini bilen, harflerin mahreç ve sıfatlarına vâkıf, tecvid kurallarını iyi özümsemiş, tilâveti mükemmel, okuma ve okutma becerileri gelişmiş *fem-i muhsin* bir hocaya bağlıdır. Bu nedenle Kur'an öğretiminde hocanın rolü bütün diğer unsurların üzerindedir. Hocanın uyguladığı yöntem ve teknikler, kullandığı öğretim materyalleri ve eğitim ortamları başarıya katkısı olan yardımcı unsurlarıdır.

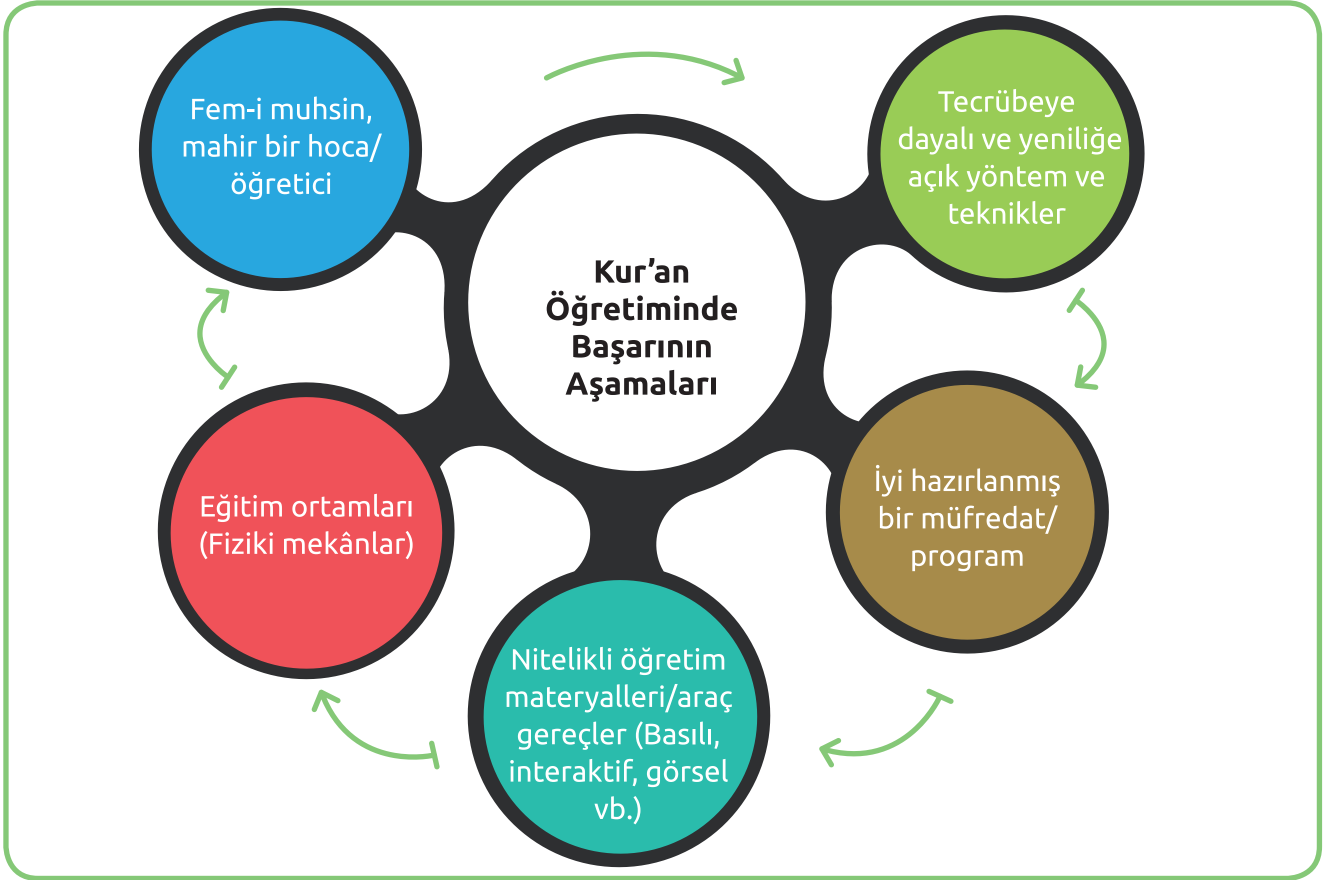
Kur'an öğretiminde hedefe ulaşmak, tam olarak ne mevzuata ne müfredata (öğretim programına) ne öğretim materyaline ne de eğitim ortamlarına bağlıdır. Kur'an öğretiminde ehliyet ve maharet başarının esas anahtarıdır.[4] Ayrıca Kur'an öğretiminin hedefe ulaşmasında, hocanın niteliği ve gayretinin yanında öğrencinin isteği ve çalışması önemli bir yere sahiptir.

Kur'an Öğretiminde;

- **Kur'an öğretimini ibadet aşkıyla yapabilen**
- **İletişim becerileri gelişmiş**
- **Dersin özel öğretim yöntemlerini iyi bilen**
- **Vasıflı (kari ve mukri), mahir öğretmenler**

Başarılı Olabilirler.

4 Fatih Çollak, Kur'an-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim, s. 133-134.

1.3. Harfleri Doğru Telaffuz Etmek

Kur'an-ı Kerim, Arapça olarak indirilmiştir. Arapçanın dil yapısı ve fonetik özellikleri, Kur'an'ın kelime ve cümle yapılarına farklı bir edebî zevk katmıştır. Ayetlerde yer alan bu edebî zevkin ortaya çıkması, Kur'an'ın indiği şekilde okunmasıyla mümkün olur. Bu da Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını kolaylaştırır. Arap alfabesindeki harflerin mahreç ve sıfat özelliklerinin iyi kavratılması Kur'an öğretiminin en temel konusunu oluşturur.

Harflerin mahreç sıfatlarının tam olarak kavratılabilmesi, fem-i muhsin olan bir hocanın rehberliğinde düzenli olarak yapılacak çalışmalarla mümkün olabilir. Harflerin mahreç ve sıfatlarını bilerek her bir harfin mahrecinden doğru bir şekilde telaffuz edilmesini sağlamak, Kur'an kıraatinin en önemli amaçlarından birisidir. Çünkü harflerin Arapçanın fonetik özelliklerine uygun olarak doğru bir şekilde seslendirilmesi ve telaffuz edilmesi Kur'an tilâvetinin esasıdır. Kur'an öğretiminde mahreç ve tashih-i hurûf çalışması ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Kur'an öğretiminin hem başında hem de ilerleyen süreçlerinde mahreç ve tashih-i huruf çalışması yapılmalıdır. Bu çalışmalarda bütün harfler; harekeli, cezimli, şeddeli ve med harfleriyle birlikte tek tek telaffuz edilmelidir.

DÜŞÜNELİM-YORUMLAYALIM

"Kur'an'ı gereği gibi güzel okuyan kimse, vahiy getiren şerefli ve itaatkâr meleklerle beraberdir. Kur'an'ı kekeleyerek zorlukla okuyan kimseye de iki kat sevap vardır."

(Buhârî, Tevhîd, 52; Müslim, Müsâfirîn, 243; Tirmizî, Fezâilu'l-Kur'ân, 13; İbn Mâce, Edeb, 52.)

Peygamber Efendimiz, "Kur'an'ı gereği gibi güzel okuma" ile neyi ifade etmek istemiş olabilir? Yorumlayınız.

1.4. Tecvid Kurallarına Uygun Okumak

Tecvid, harfleri mahreç ve sıfatlarına uygun bir şekilde tellaffuz etmeyi ve tilâvetle ilgili kurallara (med, idgam, gunne, vakıf, vasıl, sekte vb.) riayet ederek Kur'an okuma becerisi kazandırmayı amaçlayan bir ilimdir. Tecvid, Kur'an harflerinin telaffuzu ile ilgili kuralları ortaya koyar. Bu bağlamda harflerin mahreçlerinin tespiti ve sıfatlarının incelenmesi gibi konular, tecvid ilminin en önemli konuları arasında yer alır.[5]

Kur'an-ı Kerim'in "tilâveti ile taabbud olunan (ibadet edilen) bir kitap" olması[6] ve "tertil üzere okunması"nın emredilmesi[7] , tecvid ilminin önemini artırmaktadır. Bu emir tilâveti, lahn-i celîden (açık hatadan) kurtaracak kadar tecvid öğrenmeyi zorunlu kılmıştır. Bu nedenle tecvid kurallarına uyarak Kur'an okumak, âlimler tarafından vacip olarak kabul edilmiştir.[8]

Tecvid kurallarını uygulayarak Kur'an okuyan kimse, Kur'an'ı, "indirildiği şekil üzere", Arapçanın dil ve ses yapısının özelliklerine uygun bir şekilde tilâvet etmiş olur. Böylece hatalı ve yanlış okuyuşlardan korunarak Kur'an'dan alacağı feyiz ve bereketi artırmış olur. Bu da hem okuma becerisini geliştirmeyi hem de Allah'ın (c.c.) rızasına ve Peygamberimizin sünnetine uygun hareket etmeyi sağlar.

Kavram haritasını tamamlayınız:

Tecvidin Tanımı:	Tecvidin Konusu:	Tecvidin Hükmü:
Harfleri mahreç ve sıfatlarına uygun bir şekilde tellaffuz etmeyi ve tilâvetle ilgili kurallara riayet ederek Kur'an okuma becerisi kazandırmayı amaçlayan bir ilimdir.	....	....

1.5. Tefekkür ve Tedebbüre Dikkat Etmek

Bir işin ve olayın gidişatı ve sonucu hakkında düşünmeye **tefekkür**; işin ve olayın sonucunu ve gidişatını önceden kestirmeye ise **tedebbür** denir. Bu anlamda olayın gidişatını görerek önlem almaya da **tedbir** denir.[9]

Kur'an öğretiminde asıl gaye, ortaya koyduğu hakikatler üzerinde düşünerek onu anlamaya ve ilkelerini hayatımıza aktarmaya çalışmaktır. Bu yüce gayeye Kur'an'ı, Peygamberimizin ashabına öğrettiği şekilde okuyabilmekle ulaşılır.

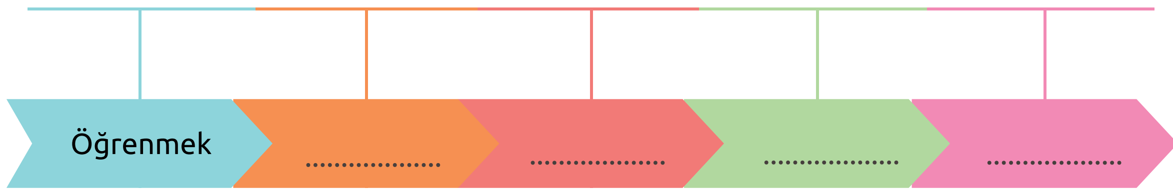
5 Abdurrahman Çetin, "Tecvid", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 253.
6 İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 34.
7 bk. Furkan suresi, 32. ayet; Müzzemmil suresi, 4. ayet.
8 Abdurrahman Çetin, "Tecvid", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 253.
9 İlhan Kutluer, "Düşünme", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 53.

Kur'an öğretiminde temel ilkelerden birisi, lafız ve mana bütünlüğünü dikkate alan bir öğretimi esas almaktır. Kur'an'ın lafız ve manasının birlikte öğretilmesi Kur'an'ın daha kolay anlaşılmasına yardımcı olur. Ayetler üzerinde tefekkür ve tedebbür etmek; Rabb'imizin güç ve kuvvetini, sınırsız rahmetini, onun kâinat üzerinde tecelli eden isim ve sıfatlarını daha iyi kavramamızı sağlar.

Kur'an öğretimi; Kur'an'ı öğrenen, okuyan, onu anlama çabası taşıyan, öğrendiklerini hem hayatına uygulama hem de başkalarına öğretme konusunda azim ve irade sahibi olan bireyler yetiştirmeyi amaçlamalıdır.

Aşağıdaki kavram haritasını tamamlayalım:

Kur'an Öğretiminde Temel Hedef:

OKUYALIM-DÜŞÜNELİM

Âl-i İmrân suresinin 189-194. ayetlerinden oluşan aşr-ı şerifi, ayet ayet meâliyle birlikte tefekkür ve tedebbür amaçlı birkaç sefer yüzünden okuyunuz.

1.6. Sevgi Temelli Yaklaşım

Kur'an öğretimi; sevgi, şefkat ve merhamet eksenli olmalı; Kur'an hocaları müşfik bir anne ve baba gibi öğrencilerine yaklaşmalıdır. Kur'an öğretiminin "hoca merkezli bir öğretim" olması bu durumu daha da önemli hâle getirmektedir. Çünkü hocasını ve dersini seven öğrenci, derse daha yakın ilgi gösterecek, öğrenme istek, arzu ve motivasyonu daha canlı olacaktır.

Kur'an öğretiminde sevgi, şefkat ve merhametin önemli bir yeri vardır.

"Rahman ve rahîm olan Allah'ın adıyla" diye başlayan bir eğitim ve öğretimin, Allah'ın "rahman" ve "rahîm" sıfatlarının gölgesinde şefkat ve merhamet merkezli bir anlayışla devam etmesi ve hoca ile öğrenci arasında gönülden gelen bir muhabbet bağının kurulmasına öncülük edecektir. Müjdeleyen ama nefret ettirmeyen, kolaylaştıran ama zorlaştırmayan bir öğretim tarzı, Kur'an öğretiminin ruhuna en uygun öğretim modelidir.

"Rahman olan Allah, Kur'an'ı öğretti."[10] diyen Rabb'imiz, bu ifade ile aslında bize Kur'an öğretiminin dayanması gereken temel esası öğretmektedir. Bu esas da sevgi, şefkat, merhamet, müsamaha ve affetmeyi benimseyen bir metoda dayanır.

10 Rahmân suresi 1-2. ayet.

DÜŞÜNELİM-YORUMLAYALIM

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلٖيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَۖ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ ... ﴿١٥٩﴾

"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen, onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile..."

(Âl-i İmrân suresi 159. ayet.)

Ayeti kerimeyi "Kur'an eğitiminde sevgi, şefkat ve merhamet eksenli yaklaşıma" göre yorumlayınız.

2. Temel Yöntemler

Eğitim öğretim faaliyetlerinde belirlenen amaçların gerçekleşmesi, programlarda yer alan bilgi, beceri ve tutumların kazandırılabilmesi ile mümkün olabilir. Bu nedenle eğitim ve öğretim süreçlerinde kullanılan yöntemler oldukça önemli bir yere sahiptir. Arapçadan dilimize geçen "usul" kelimesinin karşılığı olan "yöntem" kelimesi; "yol, tarz, metot" kelimeleriyle aşağı yukarı eş anlamlıdır. Yöntemi; belirlenen amaçlara, en doğru yolları kullanarak en az zaman, emek ve kaynak harcayarak ulaşabilmek için kullanılan usul, tarz veya metot olarak tanımlayabiliriz.[11]

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin her alanında kullanılan genel geçer öğretim yöntemleri vardır. Bu yöntemler; genel ilkeleri, kuralları, yaklaşımları, ölçme ve değerlendirme ölçütlerini ortaya koyar. Ancak "genel öğretim yöntemleri", "özel öğretim yöntemleri" ile desteklenmediği durumlarda kalıcı başarılar ortaya koymak mümkün olmayabilir. Özel öğretim yöntemleri, farklı derslerin her birine özel amaçlar, ilkeler, yöntemler, materyaller, ölçme ve değerlendirme ölçütleri ortaya koymayı amaçlar.[12]

Kur'an öğretimi de kendine özel yöntem ve teknikler kullanmayı gerektiren bir öğretim faaliyetidir. Tarih boyunca Müslümanlar Kur'an'ı okumayı ve okutmayı ibadet olarak gördükleri için Kur'an öğretimiyle ilgili özel yöntemler geliştirmişlerdir. Asırlardır uygulanan bu özel yöntemler sayesinde, Kur'an'ın gönüllere şifa veren feyiz ve bereketi günümüze kadar kesintisiz bir şekilde ulaşmıştır.

11 Mustafa Öcal, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, s. 189.
12 Mustafa Öcal, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, s. 191.

DÜŞÜNELİM-YORUMLAYALIM

اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتٖى هِىَ اَحْسَنُۜ ... ١٢٥

"Rabb'inin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde (ikna edici yöntemlerle) tartış..."
(Nahl suresi, 125. ayet.)

Ayeti kerimeden hareketle "hikmet" ve "yöntem" arasındaki ilişkiyi yorumlayınız.

2.1. Semâ'

İşitme ve dinleme yoluyla öğrenme ve öğretmeyi ifade eden "**semâ' yöntemi**", Kur'an öğretiminde hocanın, öğretimin merkezinde aktif olarak yer aldığı bir yöntemdir. Kur'an öğretiminde semâ' yöntemi, Peygamber Efendimizin kullandığı bir yöntemdir. Peygamberimiz, vahyi Cebrail'den (a.s.) bu yöntemle almış, ashabına da aynı yöntemle öğretmiştir. Kısaca semâ' yöntemiyle öğretim faaliyeti, ilk vahiy ile başlamış, Resulullah'ın Kur'an öğretiminde önemli bir yer tutmuş, günümüze kadar da önemini kaybetmemiştir.[13]

Semâ' yöntemi, Kur'an'ın doğru okunmasını sağlayan en önemli yöntemlerden birisi, belki de en önemlisidir. Kur'an'ın "indirildiği şekil üzere okunması", harflerin mahreç ve sıfatlarına uygun olarak telaffuz edilmesine ve tecvid kurallarının tam olarak uygulanmasına bağlıdır. Bu da ancak fem-i muhsin olarak tabir edilen maharetli bir hocadan düzenli bir şekilde ders almakla, dudak talimi ve ses eğitimi yapmakla mümkün olur.[14] Kur'an öğretiminde öğrencinin iyi bir gözlemci olması gerekir. Hocasını dikkatle dinlemeli, dudak hareketlerini takip etmeli ve zaman zaman hocasının okuyuşunu taklit etmelidir.[15]

Kur'an okuma becerisini geliştirebilmek için iyi bir dinleyici olmak gerekir. "Kulak kırılmadan ağız kırılmaz" ifadesi, semâ' yöntemiyle hocadan direkt olarak öğrenmenin önemini ortaya koymaktadır.

Örnek bir Kur'an dersliği

Semâ' yönteminde öğrencinin dikkatini iyi toplaması, kendini derse tam anlamıyla vermesi oldukça önemlidir. Bu nedenle öğrencilerin derse iyi motive edilmeleri gerekmektedir. Eğitim ortamları (fiziki mekânlar), öğrencilerin oturma planları, hocanın sınıf içindeki konumu ve ses tonu ile dersin ve hocanın sevilmesi gibi durumlar, öğrencilerin motivasyonunu olumlu ya da olumsuz olarak etkileyen sebeplerdir.

Semâ' yönteminin amacına ulaşması; hocanın, sınıf ortamında sık sık tilâvet yapmasına ve interaktif materyalleri aktif olarak kullanmasına bağlıdır. Ayrıca hocanın, öğrencilerin hatalı okuma ihtimali bulunan yerleri veya telaffuzu zor olan kelimeleri birkaç defa tekrar etmesi de gerekir.

13 Necati Tetik, Kur'an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri, s. 239; Mehmet Dağ, İlahiyat Lisans Tamamlama (İlitam) Programlarında Kur'an Dersi, s. 51.
14 Mehmet Dağ, İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programlarında Kur'an Dersi, s. 51.
15 Necati Tetik, Kur'an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri, s. 239.

DÜŞÜNELİM-YORUMLAYALIM

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖۜ ﴿١٦﴾

"(Ey Muhammed!) Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma."

(Kıyâme suresi, 16. ayet.)

Kur'an tilâvetinde semâʿ metodunun yeri ve önemi açısından ayeti yorumlayınız.

DİNLEYELİM-UYGULAYALIM

Duhâ ve İnşirâh surelerini semâʿ yöntemiyle öğretmeninizden veya interaktif öğretim materyallerinden birkaç defa dinleyiniz. Okuyucunun dudak hareketlerine, ses tonuna ve telaffuzuna dikkat ederek onu taklit etmeye çalışınız.

2.2. Arz

Sözlükte bir şeyi sunma, gösterme, ortaya çıkarma ve bildirme anlamına gelen **arz**; Kur'an tilâvetinde öğrencinin dinlediği, öğrendiği, ezberlediği bir yeri hocasına okumasına denir.[16] Arz yöntemi, tıpkı semâʿ yönteminde olduğu gibi Resulullah'ın uygulamasına (sünnetine) dayanır. Peygamber Efendimiz, her sene ramazan ayında kendisine indirilen Kur'an ayetlerini Cebrail'e (a.s.) arz etmiştir. Peygamberimiz, vefatından önce son ramazan ayında ise Kur'an-ı Kerim'i baştan sona Cebrail'e (a.s.) iki defa arz etmiştir.[17] Günümüzde İslam dünyasında ramazan ayında yaygın olarak uygulanan "mukabele" geleneğinin kökü Peygamberimizin bu uygulamasına dayanır.[18]

Temeli Peygamberimizin sünnetine dayanan ve Kur'an öğretiminde önemli bir yeri olan arz yöntemi, hoca ve öğrencinin aktif iletişimde olduğu, semâʿ yöntemiyle hocasını dinleyen öğrencinin aktif hâle gelerek kendisini hocasına dinlettiği bir yöntemdir. Dolayısıyla arz ve semâʿ birbirini tamamlayan yöntemlerdir. Sahabe, önce Peygamberimizi dinlemiş (semâʿ), daha sonra öğrendiklerini Peygamberimize arz etmiştir. Bu uygulama, asr-ı saadetten beri uygulanagelen ve Kur'an öğretiminin temelini oluşturan bir uygulamadır.[19]

Kur'an öğretiminde arz yöntemi, öğrencilerin eksiklerini ve hatalarını düzeltme açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Kur'an öğreticileri, öğrencilerinin en ufak mahreç, telaffuz, tecvid ve hareke hatasını/yanlışını dikkate almak ve anında bunları düzeltmekle yükümlüdür. Öğrenciler, tek tek dikkatlice dinlenilmeli; okuma becerileri, kavrayış düzeyleri ve tecvidleri uygulama durumları not edilmeli; ezberlerinin nitelikleri ve ezber yeterlilikleri takip edilmeli; hata ve yanlışlar yerinde müdahalelerle düzeltilmelidir.

DİNLEYELİM-UYGULAYALIM

Beyyine suresini semâʿ yöntemiyle öğretmeninizden veya interaktif öğretim materyallerinden birkaç defa dinledikten sonra sureyi yüzünden ve ezbere "arz" yöntemini kullanarak öğretmeninize dinletiniz.

16 Necati Tetik, Kur'an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri, s. 241.
17 bk. Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 33.
18 Abdülbaki Turan, "Arza", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 3, s. 447.
19 Necati Tetik, Kur'an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri, s. 241-242.

2.3. Edâ

Sözlükte “yerine getirme, borç ödeme” anlamlarına gelen **edâ**; kıraat ilminde “tilâvet esnasında harflerin hakkını vererek Kur’an’ı gereği gibi okumak”; “hocanın öğrettiği şekilde lafızları tekrar etmek ve bunları öğretildiği biçimde okumak” gibi anlamlara gelir. Edâ yöntemi, Peygamberimizin, Kur’an ayetlerini Cebrail’den (a.s.) öğrenmesi ve öğrendiği bölümleri hemen ona geri okumasına benzeyen bir yöntemdir.[20]

Semâ‘ ve arz yöntemlerinin uygulaması olarak ifade edilen edâ yöntemi;[21] kısa aralıklarla ayetlerin bölümler hâlinde öğretilip tekrar edilmesi esasına dayanır. Edâ yönteminde asıl olan, mümkün olan en kısa zamanda öğretilen bölümün telaffuzunun doğru bir şekilde kavratılması ve konunun tekrarlar yoluyla pekiştirilmesidir.

Bu yöntem, öğrencinin kavrayış düzeyleri ve tecvidleri uygulama becerilerine bağlı olarak okuma becerileri geliştikçe yavaş yavaş azaltılabilir. Ancak özensiz bir şekilde başlanılan Kur’an öğretimi, ilerleyen süreçte yanlışların kalıcı hâle gelmesine ve hataların hafızaya yerleşmesine sebep olur. Bu nedenle Kur’an öğretiminde “ilk hoca” oldukça önemlidir. Hocanın vasıflı bir kari olması ve öğrencilerine iyi bir okuma becerisi kazandırması hedeflenen başarıya ulaşmada en önemli etkendir.[22]

DİNLEYELİM-UYGULAYALIM

“Semâ‘, arz, edâ” yöntemlerini kullanarak ezberlediğiniz Bakara suresi 154-157. ayetlerini öğretmeninize dinletiniz.

2.4. Koro Çalışması Yapmak

Kur’an öğretiminde bireysel olarak çalışmak kadar koro hâlinde çalışmak da önemli bir yer tutar ve öğrencilerin aktif olarak derse katılımını sağlar. Bu çalışmada öğrenciler, belli bir okuyuş tarzını hocanın kendilerine öğrettiği şekliyle defalarca tekrar ederek doğru okuma becerisi kazanabilir, öğrenciler arasında birlikte iş yapma duygusu hâkim olur, hocanın ve tüm öğrencilerin aktif olarak öğretim sürecine katılımı gerçekleşmiş olur. Bu yöntem, öğrencilerin ders boyunca dikkatlerinin canlı kalmasını ve ders dışı şeylerle meşgul olmamalarını sağlar. Aynı kelime, cümle ve ayetlerin sık sık tekrar edilmesi, öğrencilerde ayetlerle ilgili kulak aşinalığı ve dil alışkanlığı meydana getirir.” Ayrıca ezberlenecek bölümlerin birçok kişi tarafından daha kısa zamanda ezberlenmesini sağlar.

Örnek okuyuşlar için
EBA Kur’an-ı Kerim Dersleri İnteraktif Öğretim Materyali sayfasını (http://www.eba.gov.tr/kuranuygulamasi) ziyaret edebilirsiniz.

---

20 Necati Tetik, Kur’an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri, s. 242-243.
21 Necati Tetik, Kur’an Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri, s. 243.
22 Ömer Halil Hasan, Kur’an-ı Kerim Öğretimi, s. 270.

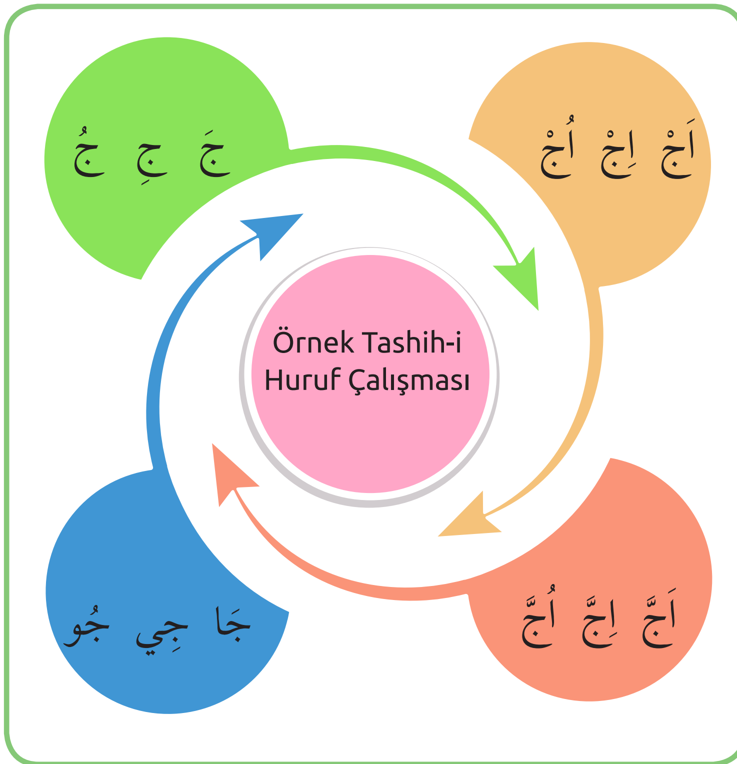
Koro çalışmalarında öğretmenin mümkünse ayakta olması ya da tüm öğrenciler tarafından görülecek bir yerde oturması sınıf veya grup yönetimi/hâkimiyeti açısından önemlidir. Öğretmen okutacağı sayfaya ya da sureye önceden hazırlanmalı, hangi harf ve kelimeler üzerinde özenle durması gerektiğini belirlemelidir. Koro çalışması sırasında zaman zaman tek tek veya küçük gruplar hâlinde tekrarlar yaptırılmalıdır. Koro çalışmalarının daha verimli olması için özel Kur'an dersliklerinin oluşturulması veya sınıfların ses yalıtımının yaptırılması faydalı olacaktır.

2.5. Harf Talimi Yapmak/Yaptırmak

Kur'an harflerini doğru bir şekilde telaffuz edebilme becerisi, Kur'an öğretiminin en önemli aşamasını oluşturur. Kur'an öğretiminin başından itibaren dikkatli ve özenli bir şekilde harflerin telaffuzuyla ilgili becerilerin kazandırılmasına yönelik etkinlik ve çalışmalar düzenli bir şekilde yapılmalıdır.

Kur'an öğretiminde mehâric-i hurûf veya tashih-i hurûf çalışması da denilen "harf talimi çalışması", Kuran harflerinin Arapçanın ses özelliklerine uygun olarak öğretilebilmesi için yapılması zorunlu olan bir çalışmadır. Harflerin yanlış telaffuzu, anlamın değişmesine, lafız mana bütünlüğünün ortadan kalkmasına, namazın fasit olmasına (bozulmasına) sebep olur.[23] Bu nedenle öğrencilerin telaffuz hataları, alışkanlık hâline gelmeden, yerinde müdahalelerle ve örnek okuyuşlarla anında düzeltilmelidir.[24]

Kur'an harflerini, mahreçlerine uygun şekilde çıkarma ve onları sıfatlarıyla birlikte telaffuz etme becerisi kazandırmak, Kur'an öğretiminin en önemli amaçlarından birisidir. Bu amacın gerçekleşmesine yönelik yapılacak çalışmalar (talim), "Kur'an'ın tertil üzere okunması"[25] ilahî emrinin yerine getirilmesine hizmet edecektir.[26]

NOT EDELİM

Harf talimi (mahreç/tashih-i hurûf) çalışmalarında; harfler tek tek mahreçlerinden gür bir sesle, önce harekelerle sonra da sırasıyla cezim, şedde ve medlerle birlikte telaffuz edilmelidir. Her bir harf, önce hoca tarafından seslendirilmeli, sonra da öğrenciler tarafından koro hâlinde tekrar edilmelidir.

23 Abdurrahman Çetin, Kur'an Okuma Esasları, s. 327-329.
24 Mehmet Adıgüzel, Kur'an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları, s. 209
25 bk. Müzzemmil suresi, 4. ayet.
26 Ömer Halil Hasan, Kur'an-ı Kerim Öğretimi, s. 270-271.

2.6. Tecvid Öğretiminde Teori ve Uygulama Birlikteliği

Tecvid; Kur'an-ı Kerim'i aslına ve usulüne uygun olarak okuma becerisi kazandırmayı amaçlayan; harflerin mahreç ve sıfatlarından bahseden bir ilimdir. Tecvid ilmi; Kur'an tilâvetinin şeklini, ölçüsünü ve ilkelerini ortaya koyan bir ilim dalı olarak hem nazari (teorik) bilgileri hem de bu bilgilerin tatbikatını (uygulamasını) öğretir.[27]

Kur'an tilâvetinde asıl hedef, Allah'ın (c.c.) kelamını, Peygamberimize indirildiği şekilde, aslına uygun olarak okuyabilmektir. Bu hedefin gerçekleşmesi de tecvid ilminin belirlediği ölçülerin iyi bir şekilde kavranmasına ve tilâvet esnasında bu ölçülerin dikkatli ve özenli bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Bu nedenle Kur'an öğretiminde tecvidin teorik bilgileri verilirken uygulama boyutu ihmal edilmemeli, öğrenilen bilgilerin seçilen ayetler veya bölümler üzerinde uygulaması yapılmalıdır. Yüzünden okuma ve ezber çalışmalarında da tecvid uygulamaları ihmal edilmemeli, öğrencilerin yaptığı hatalarla ilgili kısa açıklamalar yapılmalı ve doğru uygulama gösterilmelidir.

Kur'an öğretimi yapılırken medlerin ölçüsü, gunne ve idgamların miktarı gibi teorik bilgiler örnek okuyuşlarla uygulamalı olarak pekiştirilmeli ve zaman zaman bunlar tekrar edilmelidir. Tecvid öğretiminde konular öncelik ve kullanışlılık sırasına göre öğretilmelidir.[28]

Tecvid Öğretiminde Ana İlkeler

Tecvid öğretiminde belirli ıstılahlara, kalıplaşmış ifade ve deyimlere yer verilmeli, ancak anlatımda sade, kolay ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.

Tecvid öğretiminde teori ve uygulama arasında iyi bir denge kurulmalıdır.

Tecvid öğretiminde görsel, işitsel ve interaktif öğretim materyallerinden aktif bir şekilde yararlanılmalıdır.

Tecvid uygulamasında görülen yaygın hatalar üzerinde sık sık durulmalı, bunlarla ilgili farklı etkinliklere yer verilmelidir.

Öğrencilerin ileride öğretici olma ihtimalleri göz önünde bulundurularak onlara iyi bir tecvid öğretim metodu kazandırılmalıdır.

27 Abdurrahman Çetin, Kur'an Okuma Esasları, s. 75-76.
28 Mehmet Adıgüzel, Kur'an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları, s. 211.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi Kur'an öğretiminde kullanılan yöntemlerden biri <u>değildir?</u>

A) Edâ
B) Sema'
C) Arz
D) Koro Çalışması
E) İbtida

2. Harfleri mahreç ve sıfatlarına uygun bir şekilde tellaffuz etme ve tilâvetle ilgili kurallara (med, idgam, gunne, vakıf, vasıl, sekte vb.) riayet ederek Kur'an okuma becerisi kazandırmayı amaçlayan ilim aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tefsir
B) Tecvid
C) Akaid
D) Fıkıh
E) Kelam

3. Kuran öğretiminde işitme ve dinleme yoluyla öğrenme ve öğretmeyi ifade eden yöntem aşağıdakilerden hangisidir?

A) Arz
B) Semâ
C) Koro
D) Talim
E) Edâ

4. Aşağıdakilerden hangisi Kur'an öğretiminde kullanılan temel ilkelerden biri <u>değildir?</u>

A) Kur'an'ı fem-i muhsin bir hocadan öğrenmek
B) Kur'an'ı aslına uygun olarak tilâvet etmek
C) Harfleri doğru telaffuz etmek
D) Koro çalışması yapmak
E) Tecvid kurallarına uygun okumak

5. Aşağıdakilerden hangisi Kur'an öğretiminde temel hedeflerden <u>değildir?</u>

A) Kur'an'ı usulüne uygun olarak okumak
B) Kur'an'ı anlama çabası taşımak
C) Kur'an'ı farklı makamlarda okumak
D) Kur'an'ı başkalarına öğretme konusunda azim ve irade sahibi olmak
E) Kur'an'ı hayatına aktarma gayreti göstermek

B. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.

(vacip, sünnet, lafız ve mana, cümle yapısı, mahreç ve sıfat, hoca merkezli, bireysel, semâ', edâ)

1. Kur'an öğretimi "................................" bir öğretimdir.

2. Kur'an öğretiminde temel ilkelerden birisi, "............................." bütünlüğünü dikkate alan bir öğretimi esas almaktır.

3. Tecvid kurallarına uyarak Kur'an okumak, âlimler tarafından "..................." olarak kabul edilmiştir.

4. Harflerin "..." özelliklerinin iyi kavratılması Kur'an öğretiminin ilk ve en temel konusunu oluşturur.

5. Kur'an öğretiminde hocanın öğrettiği şekilde lafızları tekrar ederek bunları öğretildiği gibi okumaya "...................." denir.

C. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.

1. (.........) Kur'an tilâvetinde asıl hedef Allah'ın (c.c.) kelamını Peygamberimize indirildiği şekilde, aslına uygun olarak okuyabilmektir.

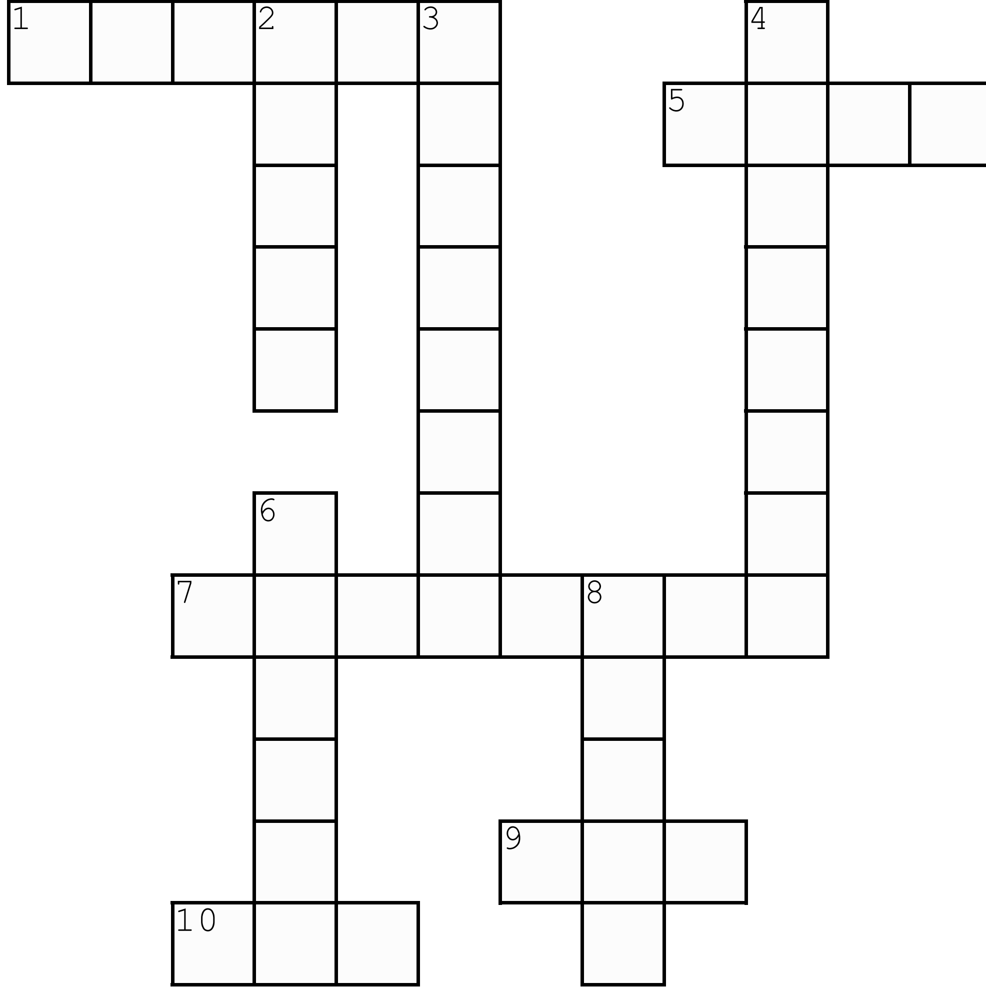
2. (.........) Semâ', Kur'an öğretiminde hocanın, öğretimin merkezinde aktif olarak yer aldığı bir yöntemdir.

3. (.........) Kur'an öğretiminde asıl gaye, onu anlamaya ve ortaya koyduğu ilkeleri hayatımıza aktarmaya çalışmaktır.

4. (.........) Kur'an tilâvetinde öğrencinin dinlediği, öğrendiği, ezberlediği bir yeri hocasına okumasına harf talimi yapma denir.

5. (.........) Kur'an okurken tefekkür ve tedebbür ederek düşünmek; Rabb'imizin güç ve kuvvetini, sınırsız rahmetini, O'nun kâinat üzerinde tecelli eden isim ve sıfatlarını daha iyi kavramamızı sağlar.

D. Aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Arapça'dan dilimize geçen "usul" kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılan kelime.
2. Kur'an harflerini, mahreç ve sıfatlarına uygun olarak okuyabilmek için alıştırma çalışması yapmak.
3. Bir başkasının Kur'an-ı Kerim'i okuyuşunu takip etmek suretiyle yapılan kıraat.
4. Bir iş ve olayın sonucunu ve gidişatını önceden kestirmek, çıkarımda bulunmak.
5. Kur'an'ı, "ehlinden öğrenmek" diye nitelendirebileceğimiz bir usulle hocayı dinleyerek öğrenme yöntemi.
6. Tilâvetle ilgili kurallara riayet ederek Kur'an okuma becerisi kazandırmayı amaçlayan ilim.
7. Bir iş ve olayın gidişatı ve sonucu hakkında derinlemesine düşünmek.
8. Peygamberimiz döneminde yetişmiş Kur'an muallimlerine verilen genel ad.
9. Öğrencinin Kur'an-ı Kerim'den öğrendiği veya ezberlediği bir yeri hocasına okuması.
10. Yerine getirme, borç ödeme gibi anlamlara gelen kelime.